

формированию отрывочных правовых знаний, дезориентации правосознания и разрушению системной основы в правовой сфере. Включаясь в Болонский процесс, юридическое образование России и других стран постсоветского пространства должно сохранить то положительное, что было накоплено советской и российской школой.

1. *Власов В. И., Крапивин О. М.* Непрерывное профессиональное образование в России // Гражданин и право. — 2008. — № 10.
2. *Об образовании:* Закон РФ от 10 июля 1992 г. № 3266-1 // Ведомости Съезда народных депутатов Российской Федерации и Верховного Совета Российской Федерации. — 1992. — № 30.
3. *Сорокин В. В.* Демонтаж фундамента отечественной юриспруденции (О месте и роли теории права и государства в контексте современного юридического образования) // Российская юстиция. — 2007. — № 7.
4. *Хабриева Т. Я.* Национальные интересы и законодательные приоритеты России // Журнал российского права. — 2005. — № 12.
5. *Типовое положение об образовательном учреждении высшего профессионального образования (высшем учебном заведении):* Утверждено Постановлением Правительства Российской Федерации от 14 февраля 2008 г. № 71 // Собрание законодательства Российской Федерации. — 2009. — № 7.
6. *Калачева Т. Л.* Развитие креативности студентов в процессе изучения гражданского права // Проблемы высшего образования: Сборник научных трудов. — Хабаровск: ХГТУ, 2004.
7. *Певцова Е. А.* Современные дефинитивные подходы к правовой культуре и правовому сознанию // Журнал российского права. — 2004. — № 3.
8. *Программа информатизации ГОУВПО «ТОГУ» на 2009-2012 гг.* Рукопись.

Кравчук Микола Володимирович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доктор права Українського вільного університету,
завідувач кафедри теорії та історії держави і права
Тернопільського національного економічного університету

Основні напрями реформування та стандартизації вищої юридичної освіти

Кравчук М. В. Основні напрями реформування та стандартизації вищої юридичної освіти

Досліджено основні проблеми функціонування вищої юридичної освіти, зокрема європеїзації, посилення професіоналізму, спеціалізації, визначення ролі державних і приватних ВНЗ у підготовці кадрів. Обґрунтовано основні напрями реформування правової освіти в Україні, насамперед вироблення стандартів вищої юридичної освіти, посилення практичної підготовки випускників.

Ключові слова: реформування вищої юридичної освіти, юридичні клініки, стандарти вищої юридичної освіти.

Загострення глобальних проблем сучасного людства свідчить про необхідність суттєвого прискорення становлення нової соціокультурної реальності, де найважливішу роль повинна відігравати сучасна система

освіти, зокрема вища юридична освіта (не випадково ЮНЕСКО проголосило XXI століття — століттям освіти) [9]. На думку багатьох учених, вища юридична освіта є необхідною складовою юридичної професії, найбільш ваговою частиною вищої освіти, запорукою професійної компетентності правника, середовищем формування юристів нового покоління [1]. Це підтверджує, що вона відіграє важливу роль у суспільному розвитку, державо- та правотворенні України.

При встановленні високих вимог до вітчизняної юридичної освіти та окресленні основних напрямів її реформування та стандартизації слід врахувати, що в умовах розбудови незалежної, правової держави вона досягла достатньо високих параметрів, виробила позитивні тенденції. З підвищенням значення права у житті суспільства суттєво розширились межі правової діяльності у сферах державного будівництва, економіки, забезпечення суспільного порядку тощо, а відтак значно зріс престиж юридичної професії, роль правників у суспільстві [1]. Водночас не всі випускники юридичних вузів сьогодні працевлаштовуються за спеціальністю, хоча вони конкурентоспроможні й можуть самі створити власне робоче місце.

Позитивом можна вважати збільшення кількості юридичних ВНЗ різних форм власності, в тому числі відомчого підпорядкування, зокрема у структурі МВС України, прокуратури України. Значною мірою зросли обсяги та урізноманітнилися форми правового навчання. Відсутність державних стандартів у юридичній освіті дала змогу знайти оптимальний зміст освіти, досягти певних успіхів окремим навчальним закладам.

Нині за темпами обсягів підготовки правників Україна майже досягла рівня США, втім це не дає підстав стверджувати, що в Україні відбувається перенасичення ринку праці юристами: для України це зростання є бажаним (нині на 1 тис. населення в Україні припадає три юристи, в США — 34 юристи) [10]. Сучасний стан суспільного розвитку, утвердження правової держави вимагає формування нової генерації правників для правоохоронних органів, державної влади та управління [3]. Вітчизняна вища юридична освіта, незважаючи на процес підвищення якісних параметрів, потребує подальшого її розвитку та стандартизації.

В Україні система вищої юридичної освіти функціонує за безпосереднього «державного регулювання». Ліцензування (правомочність розпочати освітню діяльність) й акредитацію (право проводити освітню діяльність) юридичних навчальних закладів здійснює Міністерство освіти та науки України. Держава також взяла на себе функцію контролю за якістю юридичної освіти, однак державних стандартів вищої юридичної освіти поки що не затверджено. Тому предметом найбільшого занепокоєння навчальних закладів (особливо недержавних) є втручання держави у сферу освіти. Для якісного навчання, виховання, професійної правової підготовки громадян України, забезпечення потреб суспільства й держави у

кваліфікованих фахівцях-юристах закономірним є пошук гармонійного механізму врегулювання освітніх суспільних відносин.

Проблемам реформування і стандартизації юридичної освіти присвячені праці М. Аракеляна, Т. Варфоломєєвої, В. Гошовського, В. Журавського, С. Ківалова, В. Ковальського, С. Козлова, В. Комарова, С. Леонової, Ю. Оборотова, В. Опришка, Р. Петрова, В. Тація, Ю. Шемшученка та ін. [2, 11]. Аналіз праць свідчить, що офіційна позиція є такою: зміст і якість юридичної освіти не відповідають сучасним потребам суспільства, навчальні заклади, котрі готують висококваліфікованих правознавців, можна перелічити на пальцях, тому юридична освіта відстає від глобальних тенденцій розвитку, демократизації суспільства. Дедалі більше проявляється недостатня відповідність юридичної освітньої сфери характеру і змісту українських реформ. Спроби модернізувати зміст юридичної освіти на всіх рівнях за рахунок введення до навчальних планів нових навчальних дисциплін тільки призвели до перевантаження студентів.

Отже, відсутність нині в Україні ефективної державної політики в галузі вищої юридичної освіти зумовлює необхідність реформування юридичної освіти та створення відповідних стандартів. До реформування підготовки правників спонукає європеїзація української освіти, активне запровадження Сорбонсько-Болонського процесу. Вказана модель освіти виходить за межі Європи та стає частиною процесу глобалізації освіти, і зокрема вищої юридичної освіти. Наприклад, члени Європейської асоціації юридичних факультетів пропонують розпочати процес створення «єдиного європейського простору юридичної освіти» на засадах уніфікації правил здійснення юридичної практики в країнах Європи [7]. Передбачено зорієнтувати навчальні програми з підготовки бакалавра на вивчення національного права, а навчальні програми освітнього рівня магістра — на вивчення засад міжнародного, порівняльного та європейського права. На жаль, представники українських юридичних навчальних закладів не беруть активної участі в обговоренні Сорбонсько-Болонського процесу. Тому важливим є усвідомлення цілей і завдань цього освітнього процесу, дослідження його можливого впливу на реформу юридичної освіти в Україні, проте ця тема є предметом не однієї дискусії.

Крім того, стандартизація узагальнить навчальні плани, програми базових дисциплін, організацію самостійної роботи студентів, оптимізує інноваційні форми навчання (оскільки дипломи однакового зразка, а якість і зміст навчання — різні); норми робочого часу та навчального навантаження викладачів тощо. Це повинно уніфікувати вищу юридичну освіту, а не загнати її в міцні обійми авторитарного керівництва.

Державні стандарти, на нашу думку, теж можуть бути диференційованими. Критерієм такої диференціації може стати чітко визначений пріоритет: для чого готується правник, в якій сфері він застосовуватиме набуті знання. Якщо для підвищення кваліфікації менеджера, керівника

підприємства, установи, тут будуть одні вимоги і стандарти. Але якщо людина готується стати професійним юристом або працювати в державних структурах, тут, вочевидь, слід встановити інші, вищі вимоги. Тобто необхідно визначити і встановити стандарти для ВНЗ, що готуватимуть фахівців для публічної сфери та юристів, які бажають працювати у сфері приватних інтересів. Відтак необхідно виробити єдиний кадастр, класифікатор спеціальностей, різновидів юридичної професії.

Отже, на основі вироблених підходів учених-юристів можна визначити наступні напрями реформування юридичної освіти в Україні. По-перше, кожен вищий навчальний заклад повинен самостійно сформувавши навчальні плани з переліком навчальних дисциплін, запропонованих для вивчення студентам, із збереженням широких можливостей вибору навчальних дисциплін при мінімальному наборі обов'язкових фундаментальних базових дисциплін (переважно на молодших курсах), на основі встановлених стандартів. Крім того, освіту можна поділити на загальну (юридичну) і спеціальну — спеціалізація по галузях і інститутах права, практичному спрямуванню.

По-друге, основну увагу слід приділити якійсь підготовленості науково-педагогічних кадрів, що охоплювало б не тільки високий рівень компетентності, а й волю до інноваційної діяльності, використання сучасних методів освіти, мультимедійних засобів, бажання самовдосконалюватися. Досягти високого рівня якості науково-педагогічних кадрів через закріплення більш високого соціального статусу викладачів і справедливе фінансове забезпечення цього статусу; запровадження системи постійного підвищення кваліфікації, стажування за кордоном, удосконалення навчальних методик для викладачів тощо. Особливу увагу необхідно звернути на те, що якість викладацького персоналу великою мірою залежить від його реакції на інформатизацію та технологізацію навчального процесу. В сучасних умовах необхідно широко використовувати можливості нових інформаційних і комунікаційних технологій, реалізовувати новаторські концепції та методи [3]. За нинішньої фінансової скрути це складне завдання. Воно полягає у забезпеченні ВНЗ сучасною комп'ютерною технікою і створенні на базі провідних юридичних закладів системи перепідготовки та підвищення кваліфікації викладачів щодо застосування в навчальному процесі інформаційних і телекомунікаційних технологій.

По-третє, у навчальних закладах треба готувати фахівця-енциклопедиста, що характерно для європейської освітньої традиції. Завданням ВНЗ має стати надання певного рівня освіти, а не певного рівня кваліфікації, що є у нас. Оскільки підготовка досвідченого фахівця-практика є непосильним завданням для навчального закладу. Непосильне завдання тому, що може бути зроблено лише за рахунок певних процедур допуску до юридичної професії, враховуючи її особливості та соціальну значущість [4]. Тобто навчання повинно відбуватися у ВНЗ, де компетентні

викладачі володіють освітніми технологіями як частиною педагогічної майстерності, а практику слід винести назовні — не для того, щоб продовжити навчання, а для того, щоб надати можливість для пробної реалізації здобутої освіти. Практичну підготовку студентів треба проводити під керівництвом професіоналів, які працюють «на владу», на працедавця (у комерційних і некомерційних організаціях), на клієнта і на себе (адвокати, практикуючі юристи), на суспільні інтереси (юристи недержавних правозахисних організацій). Практичні навички професії слід здобувати також через активну участь студентів у юридичних клініках, котрі отримали відповідний дозвіл та державне визнання.

По-четверте, слід якомога більше використовувати у навчальному процесі найсучасніші методики викладання, в тому числі інтерактивні методи навчання. Це, зокрема, і ситуативні вправи, і міні-лекції, і робота в малих групах, і мозковий штурм тощо. Виконання тестових завдань з використанням ЕОМ має стати швидким, ефективним та об'єктивним способом оцінювання знань студентів [6].

По-п'яте, в стандартах юридичної освіти необхідно визначити мінімальний обсяг реального фінансування з підготовки саме юристів, які приносять університету чималі кошти, що забезпечить матеріальні ресурси для справедливої оплати праці викладачів, їх стимулювання до самовдосконалення [4].

Потрібно подолати нині не зовсім коректне ставлення до приватних юридичних ВНЗ. Окремі приватні навчальні заклади гідно витримали випробування і чимало невирішених проблем існують у державних. Для досягнення фахової, високоякісної вищої юридичної освіти в Україні потрібно і в державній, і в приватній формах юридичної освіти запровадити єдині диференційовані стандарти, які забезпечили б можливість випуску високопрофесійного юриста, здатного відповісти на всі виклики сучасного суспільства. Тому неправомірно протиставляти приватну і державну форми освіти. Це порушило б принцип верховенства права, принцип рівності всіх форм власності, право кожного громадянина на освіту і рівність усіх суб'єктів правовідносин перед законом. Таке протиставлення суперечить принципам правової, демократичної держави, за розбудову якої повинна взяти на себе відповідальність юридична спільнота.

Згубним і несправедливим є домінування п'яти класичних авторитетних юридичних ВНЗ, заснованих ще у радянський період, над іншими закладами. Цей процес повинен утверджуватися реальними досягненнями у розвитку освіти.

Одним із заходів оптимізації вітчизняної моделі освіти може стати створення з представників всіх регіонів постійно діючого координаційного органу, який би гармонізував, узгоджував цей процес.

Певною мірою розвиток юридичної освіти гальмує традиційна пострадянська модель освіти (за твердженням науковців — підтримуюча). Ця

модель побудована на авторитарному стилі викладання, її мета — передати студентам накопичені знання, при цьому студенти відіграють пасивну роль; протилежна — інноваційна модель, до якої перейшла вже більшість розвинених країн світу, базується на застосуванні новітніх методик у навчанні, її мета — сформувати у студента потребу в знаннях, викликати зацікавленість у навчанні, зробити студента основним активним учасником навчального процесу [5].

Сучасна правова база в галузі вищої освіти містить положення, які вказують на необхідність запровадження інноваційних методів навчання, створення інститутів підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників, залучених до викладання правових навчальних дисциплін тощо. Єдина проблема — здебільшого декларативний характер таких положень [8]. Докорінно змінити якість вищої юридичної освіти в Україні можна лише шляхом послідовного, цілеспрямованого впровадження інноваційної моделі освіти, через практичну реалізацію стандартів і реформування юридичної освіти в Україні.

Отже, заходи, спрямовані на поліпшення вищої юридичної освіти, можуть бути наступні: реформування і затвердження стандартів вищої юридичної освіти; визначення навчальних предметів, з урахуванням їх вибору за бажанням студентів, крім фундаментальних; високоорганізована перепідготовка викладачів; кардинальна зміна практики випускників ВНЗ, виокремлення її від освіти у ВНЗ. Вищам готувати енциклопедистів права, а практику покласти на інші установи, однією з найбільш ефективних структур мають стати юридичні клініки.

Незаперечними принципами та підходами повинні стати: рівність форм власності, рівність всіх перед законом, в тому числі авторитетних ВНЗ, широка автономія всіх ВНЗ, сприяння розвитку студентського самоврядування, наявність затвердженого єдиного кадастру юридичних спеціальностей і професій, запровадження загальної юридичної освіти і спеціальної юридичної освіти (вузька спеціалізація — корпоративне право), детальне визначення навантаження викладачів, а з метою збільшення престижу юридичної професії встановити для викладачів гідну заробітну плату.

З огляду на складність реформування вищої юридичної освіти необхідно її розпочати зі створення на базі Міністерства освіти і науки та Міністерства юстиції України дійової ради із залученням представників усіх регіонів для розробки і впровадження стандартів вищої юридичної освіти, які потрібно закріпити законодавчо.

1. *Вища юридична освіта в Україні. Проблеми розвитку та вдосконалення* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ua.textreferat.com/referat-6364-2.html>
2. *Гошовський В.* Юридична освіта як основа правової системи України // Правовий тижень. — 15 липня 2008. — № 29.
3. *Журавський В.* Проблеми юридичної освіти // Дзеркало тижня. — 25–31 січня 2003.
4. *Ковальський В.* Юридична освіта: «Одеський процес» // Юридичний вісник України. — 1–7 листопада 2003.

5. *Леонова С.* Проблеми реформування вищої юридичної освіти в контексті Сорбонсько-Болонського процесу [Електронний ресурс] // Сайт Фонду В. Пінчука. Режим доступу: pinchukfund.org/storage/students/works/2008/354.doc
6. *Опришко В.* Юридична освіта за світовими стандартами // Юридичний журнал. — 2003. — № 12.
7. *Петров Р. А.* Сучасні інтеграційні європейські процеси в галузі освіти: «Сорбонсько-Болонський процес» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.lawyer.org.ua/?w=r&i=5&d=444>
8. *Постанова* Кабінету Міністрів України «Про затвердження Програми розвитку юридичної освіти на період до 2005 року» від 10.04.01р. № 344 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=344-2001-%EF>
9. *Сухова Н. М.* Становлення методологічних засад філософії освіти як пріоритетної галузі гуманітарного знання: Автореф. дис. ... канд. філос. наук. — К., 2001. — 17 с.
10. *Косий М.* Юридична освіта в Україні потребує негайної реформи. Матеріали круглого столу // Голос України. — 28 листопада 2008.
11. *Козлов С.* Якість юридичної освіти — основний критерій її привабливості // Юридична газета. — 16 червня 2005.

Сільнова Анна Олександрівна,

кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін

Білоцерківського національного аграрного університету

Організаційно-правові аспекти розвитку політики Європейського Союзу в сфері наукової діяльності

Сільнова А. О. Організаційно-правові аспекти розвитку політики Європейського Союзу в сфері наукової діяльності

Аналізується передовий досвід організаційно-правового регулювання наукової діяльності країн ЄС. Дається правова характеристика процесів, які відбуваються у європейській науково-технічній сфері, що дає змогу окреслити коло найбільш вагомих чинників, які визначають стан та напрями трансформації європейської наукової політики.

Ключові слова: європейський науковий простір, наукова діяльність, наукова політика.

Потреба інтеграції України в єдиний європейський науковий простір зумовлює необхідність пошуку державою оптимальних шляхів та механізмів співпраці з Європейським Союзом (ЄС) у сфері науки та інноваційних технологій. Актуальність аналізу політики ЄС у сфері науки визначається доцільністю використання досвіду країн-членів ЄС у формуванні й впровадженні стратегії розвитку науки для розробки й оптимізації політики нашої держави у цій сфері.

Ще одним фактором є необхідність врахування можливих ризиків та загроз для національних інтересів України, які можуть виникнути через незбалансованість взаємодії України з ЄС у сфері науки (відтік вітчизняних наукових кадрів, переорієнтація творчого пошуку наукових колективів та окремих дослідників у невідгідному для України руслі тощо).